

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA UALIMU DARAJA LA A

621

KISWAHILI

Muda: Saa 3.

MAJIBU

Mwaka : 2000

MAELEKEZO.

1. Karatasi hii ina sehemu **A, B** na **C**.
2. Jibu maswali **yote** katika sehemu **A** na maswali **mawili (2)** kutoka kila sehemu **B** and **C**.
3. Sehemu **A** ina alama **arobaini (40)** na sehemu **B** na **C** zina alama **thelathini (30)** kila moja.
4. Vifaa vya mawasiliano na vitu vyote visivyoruhusiwa **havitakiwi** ndani ya chumba cha mtihani.
5. Andika **namba yako ya mtihani** katika kila ukurasa wa kijitabu chako cha kujibia.

maktaba.tetea.org

1. Taja sifa nne zinazomfanya mtambaji wa hadithi kuvutia hadhira yake.

Sifa ya kwanza ni ufasaha wa lugha. Mtambaji wa hadithi anatakiwa kuzungumza kwa lugha sahihi, yenye maneno yaliyochaguliwa vizuri na kwa mtindo unaoeleweka kwa hadhira. Ufasaha humvutia msikilizaji na kumfanya aendelee kufuatilia hadithi bila kuchoka.

Sifa ya pili ni sauti yenye mvuto. Mtambaji mzuri anajua kupandisha na kushusha sauti kulingana na sehemu ya hadithi anayosimulia. Kwa mfano, sehemu ya furaha huwasilishwa kwa sauti ya uchangamfu huku sehemu ya huzuni ikihusishwa na sauti ya chini na polepole.

Sifa ya tatu ni matumizi ya ishara za mwili. Ishara kama vile kuonyesha kwa mikono, kucheza macho au kusogeza mwili huongeza mvuto wa hadithi na kumfanya msikilizaji aone picha ya matukio akilini mwake.

Sifa ya nne ni umakini kwa hadhira. Mtambaji anayewashirikisha wasikilizaji, kwa mfano kwa kuuliza maswali au kuwataka wajibu sehemu fulani, huwafanya wahisi kama sehemu ya hadithi na hivyo kuvutiwa zaidi.

2. Eleza kwa ufupi hatua nne zinazohusiana na mchakato wa kusikiliza na kuelewa hadithi.

Hatua ya kwanza ni kusikiliza kwa makini. Mwanafunzi anapaswa kuelekeza akili na masikio yake kwenye hadithi inayoelezwa bila kuruhusu vishawishi vya nje.

Hatua ya pili ni kutafsiri maana. Baada ya kusikiliza, mwanafunzi hutafsiri maneno, sentensi na matukio kwa lengo la kupata uelewa wa ujumbe unaotolewa.

Hatua ya tatu ni kuunganisha habari. Msikilizaji huunganisha sehemu mbalimbali za hadithi alizozisikia ili kutengeneza picha ya pamoja ya tukio au ujumbe unaoelezwa.

Hatua ya nne ni kutoa mrejesho. Baada ya kuelewa, msikilizaji anaweza kuuliza maswali, kutoa maoni au kusimulia upya hadithi kwa maneno yake, jambo linaloonyesha uelewa wake.

3. Toa hoja nne kuthibitisha kuwa methali ni sehemu muhimu ya malezi ya kijamii.

Methali hufundisha maadili. Kwa mfano, methali isemayo “Samaki mkunje angali mbichi” hufundisha umuhimu wa kulea mtoto katika umri mdogo.

Methali husaidia kutatua migogoro. Katika jamii, methali hutumika kuonya au kuonya bila kuleta ugomvi wa moja kwa moja.

Methali huimarisha mshikamano wa jamii. Wakati watu wanapotumia methali katika mazungumzo, huleta mshikikano wa kifikra kwa kuwa wote huelewa maana iliyofichika.

Methali hufundisha hekima na busara. Jamii huwarithisha vijana methali ili wawe na maarifa ya kukabiliana na changamoto mbalimbali za maisha.

4. Fafanua kwa ufupi tofauti kati ya nahau na methali, kisha eleza nafasi ya kila moja katika lugha ya Kiswahili.

Nahau ni semi zilizojengwa kwa maneno ya kawaida lakini zinazotumika kwa maana ya picha au mafumbo, mfano “amekula chumvi nyingi” kumaanisha mtu mzee. Methali ni semi fupi zenye hekima na mafunzo ya kijamii, mfano “Haraka haraka haina baraka”.

Nahau katika lugha ya Kiswahili husaidia kuongeza uzuri wa lugha na kuonyesha utajiri wake wa kisanaa. Methali zinashikilia nafasi ya kuelimisha na kuhifadhi busara za jamii, na hutumika kuongoza mienendo ya kila siku.

5. Taja mambo manne ambayo mwalimu anapaswa kuzingatia wakati wa kuchagua zana za kufundishia na kujifunzia.

Mambo ya kwanza ni ufanisi. Zana zilizochaguliwa zinapaswa kusaidia kufanikisha lengo la somo lililokusudiwa.

Jambo la pili ni upatikanaji. Mwalimu anapaswa kuchagua zana zinazoweza kupatikana kwa urahisi na ambazo hazihitaji gharama kubwa.

Jambo la tatu ni uimara. Zana zilizodumu kwa muda mrefu hupunguza gharama ya kuzibadilisha mara kwa mara na zinaweza kutumika mara nyingi.

Jambo la nne ni mvuto. Zana zinazovutia huamsha hamasa ya wanafunzi kushiriki kikamilifu kwenye masomo.

6. Eleza kwa ufupi faida nne za kutumia vitabu vya ziada katika ufundishaji wa somo la Kiswahili.

Faida ya kwanza ni kuongeza wigo wa maarifa. Vitabu vya ziada huwa na taarifa na mifano ya ziada ambayo havipatikani kwenye vitabu vya kiada pekee. Hii humsaidia mwanafunzi kupata ufafanuzi mpana zaidi wa mada anazojifunza.

Faida ya pili ni kumsaidia mwalimu kutofautisha mbinu. Mwalimu anapokuwa na vitabu vya ziada anaweza kupata mbinu mpya za kufundishia mada moja. Kwa mfano, somo la sarufi linaweza kufafanuliwa kwa mifano tofauti katika vitabu mbalimbali.

Faida ya tatu ni kumjenga mwanafunzi kujisomea. Vitabu vya ziada humtia moyo mwanafunzi kufanya utafiti binafsi, badala ya kutegemea tu maelekezo ya mwalimu. Hii huchochea tabia ya kujitegemea na kupenda kusoma.

Faida ya nne ni kupunguza upungufu wa rasilimali darasani. Wakati vitabu vya kiada vinapokuwa vichache, vitabu vya ziada husaidia kuziba pengo hilo kwa kutoa vifaa vya kusomea kwa wanafunzi wengi zaidi.

7. Bainisha vigezo vinne ambavyo vinaweza kutumika kubaini mshindi katika mashindano ya uandishi wa insha.

Kigezo cha kwanza ni ufasaha wa lugha. Mshindi lazima aonyeshe uwezo wa kutumia lugha ya Kiswahili kwa usahihi, bila makosa ya kisarufi na kimaandishi.

Kigezo cha pili ni ubunifu wa mawazo. Mwandishi bora hutunga insha yenye mawazo ya kipekee, yenye kusisimua na yenye kuibua hisia za msomaji.

Kigezo cha tatu ni muundo wa insha. Mpangilio wa mawazo kwa utangulizi, kiini na hitimisho lazima uwe sahihi na unaoonyesha mfuatano wa hoja kwa uwazi.

Kigezo cha nne ni matumizi ya tamathali za semi na misemo ya Kiswahili. Mshindi anapaswa kuonyesha ubunifu kwa kutumia sitiari, tashibiha na methali ili kuongeza mvuto wa kazi yake.

8. Taja aina nne za tungo katika lugha ya Kiswahili na eleza kwa ufupi moja moja.

Aina ya kwanza ni shairi. Shairi ni tungo ya kishairi yenye vina na mizani maalumu, inayotumika kueleza hisia au mawazo kwa njia ya sanaa.

Aina ya pili ni methali. Methali ni tungo fupi zilizojaa hekima na huchukuliwa kama urithi wa jamii unaofundisha maadili na tabia njema.

Aina ya tatu ni ngonjera. Hizi ni tungo za kishairi zenye marudio na hutumika zaidi kufikisha ujumbe kwa jamii kwa njia ya maigizo au majukwaani.

Aina ya nne ni nyimbo. Nyimbo ni tungo za kishairi zinazotungwa kwa mapigo na muziki, na hutumika katika sherehe, ibada na shughuli mbalimbali za kijamii.

9. Eleza mambo manne muhimu yanayopaswa kuzingatiwa na mwanafunzi anapoandika barua ya magazetini.

Kwanza ni kuzingatia ufasaha wa lugha. Mwanafunzi anapaswa kutumia lugha safi na sahihi ili ujumbe wake ueleweke vizuri na usihusishe makosa ya kisarufi.

Pili ni kuandika barua kwa heshima na nidhamu. Hata kama lengo ni kukosoa jambo fulani, barua inapaswa kuwa na lugha ya heshima ili kuheshimu hadhira ya wasomaji wa gazeti.

Tatu ni kuzingatia urefu wa barua. Barua ya magazetini haipaswi kuwa ndefu kupita kiasi; lazima iwe fupi, yenye ufafanuzi wa moja kwa moja na kueleza hoja kuu.

Nne ni kuweka mtazamo wa jamii. Barua ya magazetini haina budi kuzungumzia masuala yanayohusu jamii kwa ujumla na si mambo ya mtu binafsi pekee.

10. Taja mambo manne ya msingi yanayoweza kujitokeza katika mwongozo wa usahihishaji wa kazi za wanafunzi.

Jambo la kwanza ni vigezo vya usahihishaji. Mwongozo lazima uainishe vipengele vya kuangaliwa, kama vile sarufi, mpangilio wa mawazo na matumizi ya msamiati.

Jambo la pili ni uwiano wa alama. Mwongozo huonyesha ni alama ngapi zinapewa kwa kila sehemu, mfano utangulizi, kiini na hitimisho.

Jambo la tatu ni mfano wa majibu. Mwongozo unapaswa kuwa na majibu ya mfano kwa kila swali ili wasahihishaji wote wawe na mwelekeo sawa.

Jambo la nne ni usawa katika tathmini. Mwongozo hutumika kuhakikisha kuwa kila mwanafunzi anapimwa kwa haki na kulingana na viwango vilivyowekwa.

11. Jadili namna mwalimu anavyoweza kutumia mbinu ya maswali na majibu kukuza stadi za kufikiri kwa wanafunzi.

Kwanza, mbinu ya maswali na majibu humsaidia mwanafunzi kufikiri kwa kina. Mwalimu anapouliza swali lenye changamoto, mwanafunzi huchochewa kuchambua na kutafuta uhusiano wa dhana, jambo linalomfundisha kutumia akili yake ipasavyo.

Pili, mbinu hii huwajenga wanafunzi katika kufikiri haraka. Mwanafunzi anapojizoeza kujibu maswali kwa papo kwa papo, hujifunza kutoa hoja kwa wakati mfupi bila kuhofu kukosea.

Tatu, maswali na majibu huchochea mijadala ya kina. Mwalimu anapouliza maswali ya kufungua mjadala, wanafunzi hujifunza kujadili hoja tofauti na kutoa mawazo mapya, hali ambayo huimarisha stadi ya kufikiri kwa pande nyingi.

Nne, mbinu hii humfundisha mwanafunzi kuchanganua hoja. Kupitia kujibu maswali, mwanafunzi hujifunza kutenganisha hoja zenye mantiki na zile zisizo na msingi, jambo linalojenga uwezo wa kutafakari.

12. Eleza hatua kuu nne zinazofanyika katika kila awamu ya mchakato wa ufundishaji na ujifunzaji.

Hatua ya kwanza ni utangulizi. Katika hatua hii mwalimu huamsha ari ya wanafunzi kwa kutumia maswali ya kuchochea, nyimbo au mifano inayohusiana na mada. Lengo ni kuwafanya wanafunzi wawe tayari kujifunza.

Hatua ya pili ni utoaji wa maarifa mapya. Hapa mwalimu hufundisha mada kuu akitumia mbinu na zana mbalimbali ili wanafunzi wapate uelewa wa somo jipya.

Hatua ya tatu ni tafakuri. Katika awamu hii wanafunzi hufanya kazi za vikundi au kujibu maswali ili kuchakata maarifa mapya na kuyahusisha na yale waliyoyajua awali.

Hatua ya nne ni hitimisho. Mwalimu hufunga somo kwa kurudia hoja kuu, kutoa mrejesho na kusahihisha makosa, kisha kumpa mwanafunzi kazi ndogo ya kufuatilia nyumbani au darasani.

13. Kwa kutumia mifano, fafania tofauti kati ya barua ya kikazi na barua ya magazetini, kisha bainisha umuhimu wa kila moja kwa mwanafunzi.

Barua ya kikazi huandikwa kwa lengo la kiofisi, kwa mfano mwanafunzi anapoomba ajira au ufadhili wa masomo. Barua hii hutumia lugha rasmi, yenye heshima na mpangilio wa kikawaida wa kitaaluma.

Barua ya magazetini huandikwa kwa ajili ya hadhira pana kupitia gazeti, kwa mfano mwanafunzi akiandika barua kutoa maoni kuhusu usafi wa mazingira. Hii huandikwa kwa lugha rahisi zaidi na inalenga jamii kwa ujumla.

Umuhimu wa barua ya kikazi kwa mwanafunzi ni kwamba humwandaa kwa maisha ya kikazi, kwa kuwa kila taasisi rasmi huhitaji mawasiliano kwa barua.

Umuhimu wa barua ya magazetini kwa mwanafunzi ni kumpa fursa ya kujifunza kushiriki mijadala ya kijamii, kutoa maoni yake hadharani na kuelimisha jamii kwa lugha fasaha.

14. Kwa hoja sita, thibitisha kuwa matumizi ya vitendawili ni njia bora ya kukuza ubunifu wa wanafunzi.

Kwanza, vitendawili huchochea fikra za ubunifu kwa kuwa mwanafunzi anatakiwa kutumia akili kufumbua fumbo lililowekwa.

Pili, vitendawili hufundisha mwanafunzi kuchanganua maneno na maana zake, hivyo kuimarisha uwezo wa ubunifu katika lugha.

Tatu, vitendawili hutoa changamoto ya kutafuta majibu tofauti. Hii hujenga uwezo wa mwanafunzi kuona njia nyingi za kufikia suluhisho.

Nne, vitendawili huimarisha kumbukumbu ya mwanafunzi kwa kuwa lazima akumbuke taswira na vielelezo vilivyotolewa kabla ya kutoa jibu.

Tano, vitendawili huleta burudani na shauku ya kujifunza, jambo linalomfanya mwanafunzi kuwa huru kufikiria zaidi na kubuni majibu.

Sita, vitendawili ni sehemu ya utamaduni, hivyo mwanafunzi hubuni majibu kwa kuhusisha maisha halisi ya jamii yake na kufikiria njia mpya za kuyawasilisha.

15. Eleza kwa kina sifa tano zinazopaswa kuzingatiwa katika utayarishaji wa andalio la somo bora.

Sifa ya kwanza ni kuweka malengo ya wazi. Andalio bora la somo linaonyesha malengo mahsusi yanayoweza kupimika mwishoni mwa kipindi.

Sifa ya pili ni mpangilio wa mada. Somo linapaswa kuwa limepangwa kwa utangulizi, kiini na hitimisho ili kufanikisha mtiririko wa ufundishaji.

Sifa ya tatu ni mbinu zinazofaa. Andalio linapaswa kueleza mbinu za kufundishia zinazolingana na mada na umri wa wanafunzi.

Sifa ya nne ni matumizi ya zana. Andalio linaonyesha vifaa au nyenzo za kufundishia zitakazosaidia kufanikisha ufundishaji.

Sifa ya tano ni vigezo vya tathmini. Andalio bora linaeleza namna mwalimu atakavyopima kama wanafunzi wameelewa, kwa mfano kupitia maswali au kazi za vitendo.

16. Kwa hoja tano, eleza faida ambazo mwalimu hupata kwa kutoa mitihani ya mara kwa mara kwa wanafunzi wake darasani.

Kwanza, mwalimu hupata nafasi ya kufuatilia maendeleo ya wanafunzi na kuona kama wapo kwenye mstari unaotakiwa wa kujifunza.

Pili, mitihani humsaidia mwalimu kubaini maeneo yenye udhaifu. Wanafunzi wanaposhindwa katika sehemu fulani, mwalimu hujua pa kurekebisha.

Tatu, mitihani hujenga nidhamu ya kujisomea. Kwa kuwa wanafunzi wanajua watapimwa mara kwa mara, huchochewa kujifunza kwa bidii.

Nne, mitihani humsaidia mwalimu kupata mrejesho wa mbinu zake za ufundishaji. Ikiwa wanafunzi wengi wanashindwa, anaweza kubadilisha mbinu alizotumia.

Tano, mitihani hutoa kumbukumbu rasmi ya maendeleo ya wanafunzi, jambo linalomsaidia mwalimu kupanga ratiba ya masomo na kutoa taarifa kwa wazazi au mamlaka husika.

17. Bainisha mbinu tano za kufundishia ambazo zinaweza kutumika kuongeza ushirikiano wa wanafunzi darasani.

Mbinu ya kwanza ni kazi za vikundi. Wanafunzi wanapofanya kazi kwa pamoja, hujifunza kushirikiana na kusaidiana kufanikisha lengo la somo.

Mbinu ya pili ni mijadala. Kupitia mjadala, wanafunzi hushirikiana kutoa hoja na kujibu hoja za wenzao, hivyo kushirikiana katika mchakato wa kujifunza.

Mbinu ya tatu ni michezo ya kiakademia. Michezo kama mashindano ya maswali hujenga ushirikiano na mshikamano kati ya wanafunzi kwa njia ya burudani.

Mbinu ya nne ni uigizaji wa majukumu. Wanafunzi wanaposhiriki katika maigizo hujifunza kushirikiana ili kufanikisha igizo lililopangwa.

Mbinu ya tano ni miradi ya darasani. Wanafunzi wanapopewa mradi wa pamoja, wanashirikiana kukusanya taarifa, kupanga na kuwasilisha matokeo kwa pamoja.

18. Kwa hoja tano, fafania changamoto zinazoweza kujitokeza wakati wa kutumia mbinu ya ziara kama njia ya ufundishaji wa Kiswahili.

Kwanza, changamoto ya gharama. Ziara huhitaji fedha kwa ajili ya usafiri na posho, jambo linaloweza kuzuia utekelezaji wake.

Pili, changamoto ya muda. Ziara huchukua muda mrefu na wakati mwingine hupunguza ratiba ya masomo mengine darasani.

Tatu, changamoto ya usalama. Wanafunzi wanapokuwa kwenye mazingira mapya, kuna hatari ya kupata ajali au kuathirika kiafya.

Nne, changamoto ya idadi kubwa ya wanafunzi. Ikiwa wanafunzi ni wengi, ni vigumu kwa mwalimu kusimamia kila mmoja ipasavyo wakati wa ziara.

Tano, changamoto ya maandalizi. Mara nyingi ziara hushindikana kutokana na upungufu wa maandalizi kama vibali, usafiri na sehemu ya kwenda, jambo linaloweza kuwakatisha tamaa wanafunzi.